

A büntetésvégrehajtás helyzete ma és holnap

— egy nemzetközi szeminárium tükrében

A büntetésvégrehajtással foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek klaszszikus témáinak egyike az adott ország büntetésvégrehajtási helyzetének elemzése. Az utóbbi 10–15 évben azonban egyértelműen más területek, más kérdések (a büntetőjogi szankciórendszer problémái, a szabadságvesztés-büntetés hatékonysága, a rövid tartamú szabadságvesztés célirányos volta, a szabadság-elyvonással járó büntetések, intézkedések különböző alternatívái stb.) felé toltódott el a tudományos érdeklődés.

A fogvatartottak létszáma a világ igen sok országában emelkedett, s ezzel párhuzamosan romlottak a végrehajtás feltételei. Ez pedig a kritikai szemléletű szakemberek fokozódó figyelmét és érdeklődését váltotta ki. Mindamellet számos államban ma sem kielégítő az elítéltek jogvédelme, sok helyütt vitathatatlanul javításra szorul ma is. E problémák megtárgyalása céljából rendeztek az NSZK-ban egy nemzetközi összehasonlító szemináriumot a büntetésvégrehajtási szakértők részére 1989. szeptember 19-e és 23-a között.

A Freiburg melletti Buchenbachban szervezett szimpoziont anyagilag a Deutsche Forschungsgemeinschaft (a Német Kutatási Társaság) támogatta. *Dr. Fiedler Dünkel*, a Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht (Max-Planck Külföldi és Nemzetközi Büntetőjogi Intézet) tudományos munkatársa, a büntetésvégrehajtási szakterület elismert tekintélye volt a rendezvény fő szervezője. A kurrens téma a büntetésvégrehajtás jelene és jövője, valamint a fogvatartottak végrehajtási jogainak és életfeltételeinek javítása volt.

A nemzetközi konferenciák struktúrájának megfelelően olyan elméleti szakembereket hívtak meg, akik képesek országuk büntetésvégrehajtási rendszerét és fejlődési tendenciáit, az elítéltek életkörülményeinek jobbítását kritikai távolságból vizsgálni. A nemzetközi büntetésvégrehajtási szemináriumra a világ húsz országából 22 szakember érkezett. Jöttek a szocialista országokból (Kínából, Szovjetunióból, NDK-ból, Lengyelországból, Magyarországról) az ENSZ bécsi szervezetétől, és az Európa Tanácstól egyaránt. Hazánkat egyedül én képviseltem e szemináriumon.

A résztvevőknek előre el kellett készíteniük referátumaikat, és el kellett juttatniuk a rendezőkhöz. Az adott országok büntetésvégrehajtási helyzetének általános bemutatása mellett speciális témák is (pl. a fogvatartottak panaszjoga, a jogi és társadalmi kontroll, a büntetésvégrehajtási munkáltatás, a külvilággal való kapcsolattartás, a speciális elítélt-csoportok helyzete stb.) szerepeltek a szeminárium napirendjén.

A referátumok és a viták során kiderült, hogy a fejlett nyugati államok büntetésvégrehajtási helyzete általában jobb, kedvezőbb, mint a szocialista or-

szágot. De a börtönök túlszűfolttsága ott (pl. Franciaországban és Nagy-Britanniában) is gondot okoz. A dél-európai, akárcsak a szocialista államok zömében régi, elavult bv-intézetek vannak, melyek alig alkalmazhatók humánus, reszocializációs célú végrehajtásra.

A Német Szövetségi Köztársaságban a fogvatartottak száma 1983 óta jelentősen csökkent, továbbá több kifejezetten kedvező változás is történt. Ám az elítéltek munkadíja ez idő tájt nagyon alacsony. Az NSZK-beli fogvatartott ugyanjs a biztosított szabad dolgozó átlagkeresetének mindössze kb. 5%-át kapja meg munkadíjként. A gyakorlatban az elítéltek átlagos munkabére havonta kb. 120–180 DM. (Egyébként évi 37120 DM, azaz havi 3100 DM volt még három éve is az NSZK-ban az átlagkereset!) S ezen minimális összeg egy részét, megközelítőleg a harmadát az elbocsátás utáni időszakra tartalékolják. Így az elítéltek csak a maradék maradékával rendelkezhet, csupán abból vásárolhat. Jobb, lényegesen kedvezőbb az elítéltek bérezése a szocialista országokban vagy a svédeknél. A megfelelő munkadíj igen nagy jelentőségű kérdés, hiszen általa tudja az elítéltek anyagilag támogatni a családját, illetve képes adozatának kártérítést fizetni.

A szeminárium nyugati résztvevői kedvezőtlenül fogadták a szocialista országok, illetve a Dél-Afrikai Köztársaság magas fogvatartott rátáját (vagyis az elítéltek számát az adott ország százezer lakosára vetítve). Ha a magyarországi elítéltek rátáját összevetjük a nyugati államok közül pl. a legszigorúbbal, az NSZK-éval, akkor rögvest szembetűnik, hogy nálunk az utóbbi években két és félszer magasabb, mint önáluk, jóllehet hazánk kriminalitási gyakorisága lényegesen alacsonyabb. Az adatok vizsgálata nyomán, az eredmények ismeretében arra a konklúzióra lehet jutni, hogy több tényező összhatásának tudható be, több faktorból eredeztethető a magas fogvatartott-ráta. Mindenekelőtt oka lehet a szabadságvesztés-büntetések gyakorisága, hosszú időtartama, valamint a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés és más szabadságelvonással nem járó szankciók relatíve alacsony volta.

A konferencián elhangzott törekvések, a végrehajtási visszasságok kiküszöbölése, a társadalom felé történő erőteljes nyitás – a végrehajtás normalizálásának irányába mutattak. Ez utóbbin a szabad élet és a büntetésvégrehajtási élet közötti különbség lehetséges csökkentését, illetve e különbség alacsony szinten tartását értik. Vagyis úgy vélik, a szabadságvesztés-büntetésnek pusztán a szabadság elvonásából kell állnia. Leginkább a skandináv országok gyakorlatát jellemzi az ilyen szemléletű büntetésvégrehajtás. S az e téren szerzett tapasztalatok egyértelműen kedvezőek.

A büntetésvégrehajtás nyitását a társadalom felé többféleképpen lehet értelmezni. Jelentheti a dolog a fogvatartottak külvilággal tartott kapcsolatának bővítését (így pl. nyitott végrehajtási intézetet, felügyelet nélküli munkavégzést stb.), az elítéltekhez érzelmileg közel álló személyek (pl. házastárs, élettárs) számára ellenőrzésmentes, hosszú időtartamú látogatás engedélyezését, melyet már több országban (Spanyolországban, Szovjetunióban, a skandináv államokban) sikerrel ültettek át a gyakorlatba.

Dániában, Svédországba vagy Hollandiában a végrehajtás mindennapjaihoz természetszerűleg hozzátartozik az ún. lakócsoportos elhelyezés, és a külvilággal való érintkezés olyan formái, mint a látogatás, levelezés vagy a telefonhasználat. Ezek közül az utóbbira hívnám fel a figyelmet, melyet mi is átvehetnénk, mert nem csupán az elítéltek számára lenne előnyös. Persze ehhez a hazai telefonhálózat modernizálásán túl szükség lenne szemléletünk, hozzáállásunk felfrissítésére is.

A társadalom felé nyitásba beletartozik a büntetésvégrehajtás hajdani elzárkózásának teljes feladása, a büntetésvégrehajtási statisztika folyamatos és hivatalos közzététele. A nyugati szakemberek kifogásolták, hogy a legtöbb szocialista ország lemaradt a bv-statisztika publikálása terén. Sajnos hazánkknak is bőven van pótolnivalója e téren. Az elítéltek jogvédelmének erősítése a bírósági felülvizsgálat lehetőségével egyike az új idők alapvető követelményének. Természetesen jól láthatók a nyugati államok büntetésvégrehajtásának gyenge pontjai is. Ezek közé sorolható a már említett alacsony munkadíj, a kábítószert-fogyasztás, a politikai elítéltek szigorú izolálása, no meg a vizsgálati foglyok elhelyezésének sivár körülményei.

A legkirívóbb – már megütközést kiváltó – büntetésvégrehajtási gyakorlatot folytató államok közé tartozik a Dél-Afrikai Köztársaság, ahol a katonai elvek alapján szervezték meg a börtönrendszert. A végrehajtási hatóságok jogosultsága igen széles körű, míg a fogvatartottak nagyon korlátozott jogokkal rendelkeznek. Számarányukat csak becsülni lehet, de ez a kiemelkedően magas elítéltráta mintegy 370. A fegyelmi büntetések között szerepel a szabadságelvonás meghosszabbítása, a testi büntetés alkalmazása, a szigorú elkülönítés mechanikai megoldásai pl. a láncra verés. Kínában és Hongkongban is alkalmaznak ehhez hasonló fenytéseket.

A referátumok megtárgyalása és a vitakérdések tisztázása után ajánlásokat fogalmaztunk meg a büntetésvégrehajtás helyzetének javítása érdekében. Az elhangzott hozzászólások kötetben történő kiadatását a freiburgi Max Planck Intézet, illetve dr. Frieder Düinkel vállalta.

Dr. Nagy Ferenc